

romană trece Dunărea pe un pod de vase: *consertis navibus ad instar pontis*. Ținând seama de aspectul urmelor descoperite — pilonii de lemn și platformele — configurația terenului și părerile celor mai mulți istorici cu privire la locul unde Cornelius Fuscus a suferit cumplitul dezastru — pe Olt în sus, în defileul Turnu Roșu — s-ar părea că podul de lemn de la Vadin-Orlea se poate pune în legătură cu expediția romană din anul 87. Baza de plecare a armatei romane ar fi putut fi Oescus (Ghighen), mai cu seamă că în această regiune pierise și Oppius Sabinus și aci se concentraseră și atacurile repetate ale dacilor.

Ipoteză emisă de D. Tudor pare verosimilă, deși s-ar putea ridica unele obiecțiuni serioase, în actuala prezentare a unei probleme de o atît de mare importanță, cum este *determinarea unui al treilea pod roman peste Dunăre*. Textul lui Iordanes nu-i suficient și nici evocarea sumară a evenimentelor din vara anului 87 e.n. De asemenea, observațiile de la fața locului trebuie să fie mai mult adîncite.

Autorul celor două monografii asupra podurilor de piatră romane de la Drubeta și Sucidava, al *Olteniei romane* și cercetătorul neobosit al Sucidavei va găsi mijloacele necesare pentru a prezenta exhaustiv această importantă descoperire, enunțată acum sumar, ca o simplă comunicare, în paginile revistei *Latomus*.

Interesantele constatări făcute de Radu Vulpe cu privire la papirul Hunt (*Studii clasice*, II, p. 337—357), precizările făcute de acad. Em. Condurachi (*Tib. Plautius Aemilianus și strămutarea transdanubienilor în Moesia*, în SCIV, IX, 1, 1958, p. 123—128), acad. C. Daicoviciu (*Le problème de l'Etat et la culture des Daces, în Nouv. Et. d'Hist.*, p. 136—137) și D. Pippidi (*Tiberius Aelianus și frontiera Durdrii de jos*, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 216; idem, *Despre o ipoteză a lui Patsch privind istoria Moesiei în secolul I e.n.*, în SCIV, XII, 1, 1961, p. 25 și urm.), relativ la această regiune a Dunării de jos, ar putea constitui, în complexul eveni-

mentelor de la Dunărea de jos sub Flavi, în general, și sub Domițian, în special, puncte de reper în elucidarea acestei interesante probleme care ar reprezenta, în faza ei ultimă, o contribuție de cea mai mare importanță.

Ion Berciu

DIMITĂR IL. DIMITROV, *Ранносредновековен некропол при гара Разделна*, în *Археология*, 3—4, Sofia, 1959, p. 55—60.

În apropierea orașului Varna (R. P. Bulgaria), la 2 km est de gara Razdelna, în iarna anului 1959, cu ocazia unor lucrări obștești, s-a descoperit un cimitir de incinerare.

Cercetările arheologice efectuate în acest punct de către Muzeul din Varna au scos la iveală 68 morminte. La acestea trebuie adăugate încă 14 morminte descoperite înainte de începerea lucrărilor arheologice.

Cercetările n-au epuizat necropola și, în consecință, Dimităr Il. Dimitrov, care a condus lucrările de salvare, s-a mărginit deocamdată, cum era și firesc, la prezentarea unui raport preliminar, cuprinzînd doar observațiile cele mai de seamă.

O primă observație constă în aceea că incinerarea cadavrelor nu se făcea pe loc, ci altundeva, în afara necropolei.

Din cele 82 de morminte cercetate pînă în prezent, numai cinci nu au urne.

Adîncimea la care au fost îngropate resturile scheletelor variază între 0,25 m și 0,45 m. Există și cîteva morminte ale căror gropi ating adîncimea de 0,60 m.

Din cercetările de pînă acum rezultă că la Razdelna există patru variante de înmormintare a scheletelor incinerate: a) morminte în gropi; b) în cutii de cărămidă; c) în cutii amenajate din pietre; d) morminte simple în urne. Prin morminte în gropi trebuie să se înțeleagă gropile simple pe fundul cărora zac oasele. Mormintele-

cutii, din cărămizi, au formă patruleteră și ele sînt amenajate din cîte șase cărămizi romane sau romano-bizantine. Dimensiunile cărămizilor măsoară de obicei $0,32 \times 0,32$ m. Mormintele de piatră sînt construite din bucăți neregulate, dispuse însă în așa fel, încît să se realizeze de asemenea cutii de formă patruleteră. La acestea, adeseori, drept capac este folosită cite o piatră aplatizată. În fiecare din mormintele-cutii (fie din cărămizi, fie din pietre) oasele incinerate sînt depuse în urne. În ce privește mormintele simple (în urne), de notat că oasele care nu încăpeau în vas erau depuse pe fundul gropii alături de urnă.

Ceramica găsită în morminte aparține celor două specii caracteristice epocii feudale timpurii: a) ceramică nisipoasă, decorată cu linii incizate orizontal și arsă la roșu; b) ceramică cenușie, avînd ca decor linii lustruite.

În morminte, alături de puținele oase de animale depuse ca ofrandă, s-au găsit și diferite obiecte din fier sau bronz precum: cuțitașe, cercei, catarama și un vîrf de săgeată. În partea finală a acestui studiu preliminar, autorul găsește, pentru obiectele din necropola de la Razdelna, analogii la Pliska, Madara, Preslav precum și în cimitirul de la Novi-Pazar.

Bizuindu-se pe ritul incinerăției precum și pe anumite piese de inventar, la care se adaugă și ceramica nisipoasă « de tip slav », autorul conchide că la Razdelna este înmormîntată o populație slavă, neexcluzînd însă posibilitatea unui amestec și cu o populație (proto)bulgară. Prezența elementului (proto)bulgar la Razdelna este sugerată de cercetătorul bulgar prin afirmația că ceramica cenușie își găsește analogii în cimitirul de la Novi-Pazar — atribuit (proto)bulgarilor.

Dimităr Il. Dimitrov datează necropola de la Razdelna în sec. VIII sau chiar în sec. IX, dar nu mai tîrziu de anul 865, dată la care sînt creștinați bulgarii.

Judecînd în ansamblu obiectivul arheologic de la Razdelna, în ce ne privește, socotim că el poate fi apropiat mai degrabă

de cimitirele din Dobrogea și anume de la Satu Nou, Castelu, Istria-sat și alte cîteva, necercetate sistematic încă. Dacă pe baza ceramicii cenușii se poate face o apropiere cu cimitirul de la Novi-Pazar, nu trebuie scăpat din vedere însă, că pe baza aceleiași specii ceramică, dar și a ceramicii nisipoase, se pot face analogii și mai strînse cu amin-titele necropole de pe teritoriul R. P. Romîne. În legătură cu aceasta, de menționat că se impune și asemănarea în ce privește particularitățile de rit. În necropolele de pe teritoriul romînesc se regăsesc toate variantele mormintelor-tip de la Razdelna. Atît la Satul Nou cît și la Castelu și Istria-sat există morminte în gropi, fără urne, morminte în urne și morminte-cutii, din cărămizi romane sau pietre. Oarecare apropiere se pot face și pe baza frecvenței obiectelor de inventar și a oaselor de animale depuse ca ofrandă. Și la Razdelna ca și în cimitirele dobrogene numărul lor, în general, este mai mic decît cel din necropola de la Novi-Pazar.

Ținînd seama de toate acestea se impune concluzia că purtătorii culturii de la Razdelna sînt una și aceeași populație cu aceea din Dobrogea. Care era aceasta? Dimităr Il. Dimitrov, după cum s-a văzut, susține că populația care s-a înmormîntat la Razdelna trebuie să fi fost slavă, amestecată poate și cu una (proto)bulgară. După părerea noastră însă, nu trebuie să fie exclusă și posibilitatea prezenței în mijlocul înmormîntaților de la Razdelna a unei populații traco-romanizate pe cale de a-și pierde individualitatea etnică. Pentru această ipoteză ar pleda în primul rînd prezența « cutiilor » de cărămizi — ele inșele de factură romană sau romano-bizantină¹. Și ceramica cenușie ar constitui un argument în sensul acesta, dacă se are în vedere ipoteza ce se conturează în ultima vreme, potrivit căreia această

¹ *Istoria Romînilor*, I, 1960, p. 785. Cf. M. Chișvasi-Comșa, în *Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în sec. IX-X*, în volumul *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, 1960, p. 78.

specie ceramică — în regiunile de la Dunărea de jos — se dezvoltă din ceramica provincial-romană sau autohtonă¹.

Evident că în cimitirul de la Razdelna, în măsura în care se datează în sec. VIII—IX (deși după părerea noastră el s-ar data mai degrabă în sec. IX—X) trebuie să fie prezente și elemente culturale aparținând proto-bulgarilor. Dar, dintre cele publicate, nici unul nu poate fi atribuit sigur acestei populații. Nu este exclus ca cercetările viitoare să aducă date mai complete în direcția aceasta.

Încheind prezentarea noastră, trebuie să subliniem că rezultatele cercetărilor de la Razdelna, așa cum au fost expuse de Dimităr II. Dimitrov, sistematic și cu discernămint, oferă posibilitatea cunoașterii mai amănunțite a etnogenezei culturii materiale feudale timpurii din Dobrogea și partea de nord-est a R. P. Bulgaria.

Petre Diaconu

ACTA MVSEI REGIONALIS APVLENSIS,
Studii și Comunicări, Arheologie — Istorie
— Etnografie, IV, 1961, Editura Academiei R.P.R., 311 p.

Acest volum, publicat de Muzeul regional din Alba Iulia, deși nu constituie un periodic propriu-zis, poartă cifra IV, în semn că reprezintă de fapt o continuare a seriei revistei « Apulum », din care apăruseră, până în 1949 cind și-a încetat existența,

¹ I. Nestor, *Contributions au problème des Proto-Roumains*, în *Dacia*, N.S., II, p. 361—362. Cf. Sonia Gheorghieva, *К вопросу о материальной культуре слав и праболгар на Нижнем Дунае*, în *Институт за Историю БАН* (extras), Sofia, 1960, p. 357—368. Cu acest prilej ne exprimăm părerea că anumite forme din cadrul ceramicii cenușii, cum sînt spre exemplu urcioarele cu « bot de rață », ar putea să aparțină unei populații care vine din răsăritul Europei (în speță protobulgară) sau altei populații care va fi venit în aceste regiuni o dată cu protobulgarii.

trei tomuri. Ca și vechea serie, noul volum reflectă laborioasa activitate de cercetări arheologice, istorice și etnografice care se desfășoară în raza teritorială a Muzeului din Alba Iulia, din inițiativa și prin munca personalului acestei instituții, în frunte cu Al. Popa și I. Berciu, dar și cu colaborarea bogată a specialiștilor din restul țării, cu deosebire din Transilvania. Conținutul său comportă două categorii de contribuții: pe de o parte « Studii », pe de alta « Comunicări și note ».

În prima parte sînt publicate, în ordine cronologică, următoarele articole:

K. Horedt, *Săbiile de tip « micenian » din Transilvania* (p. 9—18). E vorba de șapte spade de bronz, descoperite în mod întâmplător și răzleț la Alba Iulia, Alma (r. Mediaș), Dumbrăvioara (r. Tg. Mureș), Inlăceni (r. Odorhei) și Miercurea (r. Sebeș). Păstrate în diverse muzee și insuficient publicate, aceste arme, care, prin tipurile lor caracteristice dovedesc asidue legături ale Transilvaniei cu sudul micenian, în sec. XVI—XIII i.e.n., sînt acum valorificate pentru prima oară într-un studiu special.

N. Vlassa, *O contribuție la problema epocii scitice în Transilvania: Cimitirul de la Cipău-« Gard »* (p. 19—49). Opt morminte de inhumație din prima epocă a fierului, descoperite în anul 1955 într-o carieră de nisip din gara Cipău, de pe linia ferată Războieni-Tg. Mureș. Unul din morminte se referă la cultura Noua. Celelalte, datînd dintr-o fază ulterioară, conțin elemente de caracter scitic. Cu prilejul săpăturilor din aceeași carieră, s-au descoperit resturi răslețe din cultura Coțofeni de la începutul epocii bronzului și urmele unui drum roman pietruit care mergea de-a lungul văii Mureșului.

C. Daicoviciu, « *Castella* » *Dalmatarum* în *Dacia* (*Un aspect al colonizării și romanizării provinciei Dacia*) (p. 51—60). În citeva inscripții romane din Dacia referitoare la coloniștii iliri din centrul aurifer de la Alburnus Maior (Roșia), apare, la începutul unor toponimice, litera K, rar întrebuițată în scrierea latină. Autorul, pe bună dreptate,